

OBITELJ U BIBLIJI

Dr Ljudevit RUPČIĆ

Pod obitelji razumijevamo ljudsku zajednicu, sastavljenu od oca, majke i barem jednog djeteta, koja nastaje ženidbom i krvnom vezom. Nutarnja veza obično se očituje u zajedničkom životu pod istim krovom ili šatorom. Današnje iskustvo uz pojam obitelji veže i pojam krize koja se najizrazitije očituje u društvenom i religioznom životu, a doživljava se kao problem, drama ili tragedija. Sudu o krizi obitelji uvijek je podloga i kriterij određeni model zbog kojega, ako se u praksi ne ostvari, dolazi do poremećaja. Kad se uzme u obzir da je po općem sudu obitelj važna, ako ne najvažnija, ljudska zajednica, nitko nije ravnodušan prema najboljem rješenju njezine krize. Živ i osoban interes ne ostaje samo pri konstataciji i želji nego se pretvara u djelo. Pri tom se obično polazi od uvjerenja da je kriva obiteljska praksa, a ne obiteljski koncept. Međutim, opasnost krivog koncepta može biti stvarna svugdje, pa i u Crkvi. Mnogi su oblici krize sasvim logični jer su logično izvedeni iz krivih načela. Iako u Crkvi u određenim uvjetima i u određenom pogledu ne može biti dogmatskih zabluda, može postojati i postoji nedovoljno poznavanje načela i njihove životne naravi. Istine su u Crkvi najprije život. I dogme su život. Čim se neki stupanj spoznaje shvati kao cijela istina, a neka formulacija kao konačan opseg istine, pa se to mehanički primijeni na život, taj se život sputava, ubija ili se od njega pravi karikatura. U Crkvi je sve živo: čovjek, obitelj, a najviše sama riječ Božja. Zato ništa od toga — pod cijenu vlastitog uništenja — ne smije postati teoretska okamina iz prošlog vremena. Vjernost istini u Crkvi jest vjernost životu, a ne njegovu društveno-povijesnom — što znači prolaznom — obliku. U svjetlu spomenutih načela treba se iz teoretskih i praktičnih razloga osvrnuti na obitelj i njezinu krizu. U ovom slučaju treba da vremenito pita vječno i od njega traži odgovor. Drugim riječima: što objava danas kaže obitelji?

Stvaranje čovjeka

Istine o obitelji dane su već stvaranjem materijalnog svijeta i života. Te naravne istine ipak nisu čisto naravne jer znanost samo konstatira činjenice, a pravo im značenje otkriva tek objava. Zato izvještaj o stva-

ranju stoji na početku Biblije i spada u objavu. Prema tome, stvoreni je svijet tek njom »otkriven«. To se posebno odnosi na čovjeka i ostalo što je u neposrednoj vezi s njim: brak, ljubav i plodnost. To su upravo elementi koji tvore obitelj. O njima se govori u dva navrata i na dva načina. Jedan je izvještaj jahvistički, a drugi svećenički. Oba su sastavljena od mitoloških i antropomorfičkih crta, jer je to odgovaralo »kulturnom nivou društva kome je apstraktno mišljenje strano«¹. Jahvistički izvještaj promatra čovjeka s gledišta međusobne privlačivosti. »Jahve, Bog napravi čovjeka od praha zemaljskoga ... I reče ...: 'Nije dobro da čovjek bude sam: načinit ću mu pomoćnicu kao što je on.' Tada Bog pusti tvrd san na čovjeka te on zaspao, pa mu izvadi jedno rebro ... Od rebra što ga je uzeo čovjeku napravi ženu pa je dovede čovjeku. Nato čovjek reče: 'Gle, evo kosti od mojih kostiju, mesa od mesa mojega! ...' Stoga čovjek ostavlja oca i majku i prijanja uza svoju ženu, te postaju jedno tijelo« (Post 2, 7.18.21—24). Taj izvještaj o ženidbi uvjetovan je suvremenom sociološkom strukturom zbog koje je žena prikazana kao pomoćnica. Njegova analiza, međutim, pokazuje što je trajna poruka, a što odraz vremena. Bog je stvaranjem zamislio i odredio najintimniju zajednicu između muža i žene. Jednako su vrijedni jer je žena uzeta iz čovjeka. Upućeni su jedno na drugo i određeni da budu dvoje »jedno tijelo« (Post 2,24). Prianjanje uz ženu očituje ljubavnu i obiteljsku vezu (Rt 1,14; 2,23) dviju osoba. Ostavljanje oca i majke govori o autonomnosti takve obiteljske zajednice; tjelesno sjedinjenje i postajanje od dvoga »jedno tijelo« znak je takve egzistencije i takvog zajedništva koje trajno angažira cijelog čovjeka.

Svećenički izvještaj, oslobođen od patrijarhističke koncepcije, odaje dublju refleksiju. Prema njemu su muško i žensko slika Božja (Post 1, 27). Pojedinac ne iscrpljuje Božje misli o čovjeku. »Sličnost s Bogom i dvospolnost ne mogu se dakle rastaviti.«² Inače smo navikli tu sličnost gledati samo u čovjekovu duhu. Pismo, međutim, tvrdi da je upravo u zajednici ženskog i muškog Božja sličnost. Razlike u spolovima nije uopće moguće protumačiti metafizičkim, filozofskim i biološkim principima. Ne postoje metafizički razlozi koji bi tražili dvospolnost kao čovjekovu bit. Filozofiji je irelevantno da li je čovjek žensko ili muško. Ni u jednom od njih ne vidi nedostatak osobe, niti razlog da postoji i drugo. Povezanost dvospolnosti i rađanja nije krajnji razlog dvospolnosti. Ima organizama koji se umnažaju samo vegetativno ili partenogenezom. Uz to postoje slučajevi samooplodnje i kod razvijenijih biljnih (alge, gljive i dr.) i životinjskih vrsta (razne vrste puževa i dr.). Razlike u spolovima mogu se još manje protumačiti vanjskim okolnostima i sposobnošću prilagođavanja. Treba posebno istaknuti da se dvospolnost, koliko se god činilo vjerojatnim, ne može iscrpiti rađanjem, jer je ono učinak posebnog Božjeg blagoslova (Post 1,28). Prema tome, rađanje se uklapa u već prije danu stvarnost.

Ukratko, biblijski izvještaji o stvaranju čovjeka jasno ističu da je svrha dvospolnosti stvaranje zajednice osoba. Ljudska narav tek u za-

¹ P. GRELOT, *Mann und Frau*, 33 (prijevod s francuskoga: *Le couple humain dans l'Écriture*, ed. du Cerf, Paris), Mainz 1964.

² WALTER KASPER, *Glaube und Geschichte*, Mainz 1970, 341.

jednici dolazi do izražaja. U njoj se muž i žena izdvajaju specijalnom društvenom funkcijom rađanja koja je u uskoj vezi s obvezom javne djelatnosti što ju je Bog dao mužu i ženi: »Napunite zemlju i sebi je podložite...« (Post 28,30). Tim se brak i obitelj usmjeruju u veću zajednicu i zbog toga je krivo shvaćati ih individualistički i privatistički. Oni nisu sami sebi svrha i odijeljeni od svega, nego su uključeni u višu smislenost u koju se moraju odgovorno uklopiti.

Povijesnodruštveni i religiozni značaj objave

Biblijski izvještaji o braku, obitelji i stvaranju uopće predstavljaju razvijeniji stupanj objave i refleksije. Objava dakle nije počela s njima. Mojsijeve zabrane prakticiranja kananejskih kultova pokazuju da je objave bilo i prije. Biblija je zatekla društvo s već određenim shvaćanjem ljubavi, plodnosti, braka i obitelji. Dvospolnost i sve što je u vezi s njom bilo je mitizirano i divinizirano. Mitima i obredima, posebno kulturnom prostitucijom, čovjek je sudjelovao u Božjem djelovanju prakticiranja ljubavi i rađanja. Biblija je nešto od toga odbacila, a nešto modificirala. Ona ne vrši odmah promjene na socijalnom polju. Izvještaji o patrijarsima, povijesni dokumenti i zakonske odredbe sankcioniraju običajno pravo. Zbog toga ostaje poliginija, konkubinatski i rastava. Radikalna promjena izvršena je na duhovnom, religioznom i obrednom području. Razlog je takvom stavu vjera u Jahvu, jedinog Boga (Pnz 6,4). Nema ni božice ni božjih ženidaba, pa prema tome ni boga-oca ni božice-majke. Bog se ne može ponašati ni kao roditelj ni kao ljubavnik jer je sam. To je dalekosežna duhovna i religiozna revolucija u jednom politeističkom svijetu. Ali, ta se tendencija nije nametnula bez otpora i borbe ni u samoj hebrejskoj religiji. Usporedo s idejom jednoga Boga Biblija je također obračunala i s prijašnjim obredima. Strogo je zabranila one obrede kojima se posvećivala seksualnost. Obredna prostitucija kažnjavala se smrću (Pnz 23,18-19). Biblija je demitizirala ljubav, plodnost i brak, ali ih nije profanirala, nego na svoj način posvetila. Njoj je život i sve što je s tim u vezi sveto, jer potječe od Boga.

Prekinuvši s moralom poganskog svijeta, Biblija je prekinula i s njegovim mišljenjem i vjerovanjem. Duhovna revolucija provodila se još prije nego što je teoretski bila sustavno razgrađena i zakonski stilizirana.

U Bibliji struktura obitelji ovisi potpuno o obliku braka. Razlika između braka i njegova ideala nastala je, prema Bibliji, grijehom. Grijeh je razbio jedinstvo između muža i žene. Adam okrivljuje Evu za zajednički grijeh (Post 3,12). Posljedice njihova grijeha stižu u obliku Božjeg pravorijeka. Umjesto jedinstva nastupa muževo gospodarenje. Obostranu ljubav zamjenjuje strast. Žena se od pomoćnice degradira do objekta požude. Prirodno rađanje poprima teret boli (Post 3,16). Ukratko, muž i žena, stvoreni u savršenom jedinstvu, ranjavaju se grijehom i trebaju otkupljenje.³

³ P. GRELOT, n. dj., 51.

Bračni i obiteljski ideal, koji je dan u stvaranju, grijehom je zamračen. Povijest svjedoči o Zlu koje je modificiralo taj ideal u tragičnu stvarnost ženidbenog i obiteljskog života. Zlo je najprije načelo savjest, a onda se progresivno odrazilo i u društvenim odnosima, najprije u obitelji. Adam i Eva se svađaju. Među njima nestaje pravog jedinstva. Osobni se odnosi degradiraju. Strast i dominacija jedine su determinante života u braku i obitelji (Post 3,16). Nastaje i poliginija: Lamek ima više žena (Post 4,24). Negativna tendencija ide dalje. Biblijski izvještaj ništa ne tvrdi i ne jamči da li je monogamija ikad prakticirana. On samo svraća pažnju na dramu koja je nastala grijehom. Grijeh je unio nered u savjest, a tim i u društvene odnose.

Biblijska je obitelj patrijarhalnog tipa. Patrijarsi imaju praktično više žena. Razlikovanje prave žene od suložnica više je zakonske naravi nego stvarne. Karakteristika je patrijarhalne obitelji poliginizam, priznanje plodnosti i prednost potomstvu u muškoj lozi. Njezina je bitna i gotovo jedina preokupacija plodnost, jer se njom osigurava vječnost rase. Golema želja i briga oko potomstva modificira nutarnju strukturu obitelji tako da osjećajnoj i osobnoj ljubavi nema mnogo prostora. Zbog toga je i seksualni moral elastičan i poseban za muža, a poseban za ženu. Dopuštena je rastava, ali samo muž može biti njezin inicijator. Preljub je strogo zabranjen; ali, muž može postati preljubnik samo ako krši tuđi brak, a žena ako krši bilo svoj bilo tuđi. Na prvi mah čini se da od stvoriteljskog ideala obitelji nema gotovo ništa. Ali nije tako. Ispočetka se neke njegove crte sporadično javljaju i što se god ide naprijed, biva to češće i povezanije. Noa i njegovi sinovi imaju po jednu ženu. Isto tako Job i Tobija. Ne ženi se samo iz poslušnosti starijima nego nekad i po vlastitom izboru i iz ljubavi. Primjeri su: Jakov i Rahela (Post 29,15-20), David i Mikala (1 Sam 18,20), David i Abigajila (1 Sam 25,40-62). Isključiva ljubav nije rijetkost počev od Izaka (Post 25,19-28) i Josipa (Post 41,50), preko Ezekijela (Ez 24, 15-18) i Joba (Job 2,9-10) do Judite (Jdt 8,2-8). Stvoriteljski ideal potpuno blješti u Pjesmi nad pjesmama i obiteljima obaju Tobija, gdje se opisuje i ostvaruje najidealnija ljubav, puna osobnog poštovanja u isključivosti jednoga muža i jedne žene. Ta pojava postaje sve općenitija otkad proroci pod slikom idealnog monogamnog braka opisuju odnose između Boga i izabranog naroda. Tako u Kristovo vrijeme Židovi prihvaćaju monogamnu obitelj, iako poliginija nije posve iščezla ni iz Zakona ni iz života.

Djeca

Ljubav, za koju se čini da je najmanje prisutna i poštovana u starozavjetnoj obitelji, očituje se na paradoksalan način. Treba još reći da je ona opća pojava i konstitutivni čimbenik koji ne samo stvara nego i drži obitelj. Karakteristika je te ljubavi da je djelotvorna i usmjerena na drugoga. I ženi se i živi i muči radi djece. Ona su najveća vrijednost kojoj je poklonjena gotovo sva ljubav. Čini se da su u tom smislu shvatile Augustinovu izreku: »Ljubi pa radi što hoćeš« i Lotove kćeri, koje su legle s ocem, i Tamara, sa svekrom, samo da bi dobile djecu. Stari za-

vjet ne može nikako zamisliti sreću bez djece, niti veću nesreću nego biti bez njih. Kad se Gospodin vrati na Sion da u njemu stanuje, »bit će ulice pune dječaka i djevojčica koje će se igrati na njegovim ulicama« (Zaharija). Blagoslov djece bio je blagoslov »beritha«. Imena koja nose označuju angažiranu prisutnost Božju i njegov uski odnos s narodom. Ime je definicija osobe, a tim i Božje akcije. Hošej je »Božja pomoć«, Ezekijel »Bog čini jakim«, Danijel »Bog sudi«, Jošua »Bog spasa«, Jokabed »Božja slava« itd. Što je Bog mislio davati izabranom narodu, daje mu u djeci: »Evo, sinovi su Jahvin dar, potomstvo je njegova nagrada. Kao strelice u ruci ratnika, takvi su sinovi mladi. Blago čovjeku koji njima može napuniti tobolac svoj, neće se postidjeti kad dođe do rasprave s dušmanima na vratima« (Ps 127, 1.3). Čini se da su i pojedinci i obitelji i cijeli narod napregli svu snagu da podignu potomstvo i njim osiguraju Božju prisutnost i pomoć. Muž preuzima tetet uzdržavanja više žena da bi mogao imati više djece. Žena prihvaća najveća osobna odricanja i poniženja u poligamnoj obitelji samo da bi dobila dijete, služila mu i osigurala budućnost. Dobiva se dojam da se nitko ne ženi »da bude sretan«, nego da iziđe iz sebe i služi zajednici i to preko djeteta. To je visok stupanj ljubavi, iako jednostrane. U ljubav prema djeci uključena je ljubav prema zajednici: narodu, plemenu i obitelji. Biblija jasno ističe da obitelj kao zajednica muža i žene nije nikakva autonomna ili nezavisna zajednica, nego dio cjeline koja je vrednija od pojedinca i obitelji. Njoj treba da služi i pojedinac i brak i obitelj. Pojedinac u tom svemu ima dalekosežnu socijalnu funkciju. Takvoj socijalnoj ljubavi pridružila se kasnije pod utjecajem proroka, u većoj i izrazitijoj mjeri osobna ljubav između muža i žene koja otkriva svoj spasiteljski značaj. Bog naređuje proroku Hošejju da potraži svoju odbjegliu i preljubničku ženu, da je otkupi, uzme i s njom rodi djecu (Hoš 1 i 3).

Stvoriteljski plan, izražen stvaranjem, bio je stalna »podloga postajanja svijeta kao cilj koji polarizira i koji će biti postignut na kraju sadašnjeg vremena.⁴ On će u svjetlu odnosa Boga-zaručnika i naroda-zaručnice (Iz 54; 61, 1-6) stalno sve više blistati, privlačiti i usmjeravati život prema kraju dok ne dohvati negdašnji početak. Između početka i kraja čitav je život u nekom pokretu i dinamizmu, a s tim i obitelj. Biblija do Krista govori da je obitelj velikim dijelom ovisila o kulturnim elementima, ili još bolje nedostacima, i bila podvrgnuta trajnoj evoluciji, utjecajima sa svih strana, a najodlučnije objavi. Ona je bila svjetlo i snaga. Ukratko, u obitelji Starog zavjeta imamo rasplinjavanje osoba u nekoj centrifugalnosti, predanju drugome, afirmiranju zajedničkog dobra više nego pojedinačnoga.

Potpuna objava braka i obitelji

Tek Novi zavjet jasno otkriva što je Bog mislio stvaranjem muža i žene. On u više navrata preuzima izjave Starog zavjeta (Mk 10,6; Mt 19, 5-6; 1 Kor 6,16; 7,10-11; Ef 5, 31-32), potvrđuje ih, tumači i čisti gdje SZ

⁴ P. GRELOT, *L'évolution du mariage comme institution dans l'Ancien Testament* (Concilium, Revue internationale de théologie 55, 43).

u praksi nije dostigao njegov nivo. Stoga, polazeći od istine koja je dana u stvaranju, odbacuje rastavu i poliginiju (Mt 5, 31-32; 19, 1-3). Najvažnije je što ustanovu ženidbe dovodi u najužu vezu s otkupljenjem u i žena u svom odnosu jedno prema drugom ostvaruju i čuvaju odnos Krista i Crkve. »Zemaljski brak prima, preuzima i predstavlja... odnos (Ef 5, 25) i taj odnos otkriva Božju misao na početku stvaranja. Muž Kristu. Jedinstvo muža i žene utemeljeno je u jedinstvu Krista i Crkve Krista i Crkve«. ⁵ U njemu je skriven spasiteljski cilj i spasiteljski događaj. Na ženidbi i obitelji ostala bi koprena do dana današnjega da je Krist nije otkrio (usp. 1 Kor 3, 14-17). I to što se poslije otkrivanja vidi jest Crkva (1 Kor 16,19; Flm 2), u kojoj se ostvaruje spasenje.

Ljubav — princip obitelji

Odnosi između braka i obitelji nisu osnovani na sličnosti nego na participaciji bračnih odnosa na odnosima Krist—Crkva. Jedinstvo je muža i žene sudjelovanje na jedinstvu Krista i Crkva. *Zato* postoji jedinstvo između muža i žene *jer* postoji jedinstvo između Krista i Crkve. I u braku i u Crkvi prisutan je isti elemenat koji stvara isto jedinstvo. Što tvori od muža i žene »jedno tijelo« jest ljubav. Prema tome, ona ista tvori od Krista i Crkve »jedno tijelo«. I to »jedno tijelo« od muža i žene participacija je »jednog tijela« od Krista i Crkve. Ljubav između Krista i Crkve poprimila je oblik ljubavi između muža i žene. Stoga je i ona spasiteljska: u njoj i po njoj Krist spasava ljude. Prema tome, osobna ljubav, koja u najintimnijojnutrini od muža i žene stvara jedno, ima odnos s Bogom. Ali ona je najprije oblik općenito poznate ljubavi prema bližnjemu. Ljubav prema Bogu i bližnjemu »međusobno« ⁶ se uvjetuju: »Tko ne ljubi svoga brata koga vidi, ne može ljubiti Boga koga ne vidi« (1 Iv 4, 20-21). Ljubav prema bližnjemu posredstvo je ljubavi prema Bogu. Te dvije ljubavi opet nisu jedna pokraj druge, nego jedna u drugoj. Ljubav prema bližnjemu isto je što i ljubav prema Bogu: »Branio je pravo siromaha i jadnika, zar ne znači to mene poznavati?« (Jer 22, 15-16). A to raditi jest dužnost ljubavi (Lev 19, 18; 19, 34; Pnz 10, 19). Zato i postoji samo jedna zapovijed ljubavi (1 Iv 4, 12; 2 Iv 5). Nadalje, ta je ista ljubav ujedno dar Božji (Rim 5, 5; 15, 30). Od Boga dolazi i k njemu se vraća. Dolazi u čovjeka i u njemu se okreće prema Bogu. Poljubac koji Bog daje ljudima daje ga ljudskim srcem i ustima. S druge strane, poljubac koji se daje čovjeku namijenjen je Bogu. Marija je ljubeci Krista ljubila Boga. Kad ljubimo braću, ljubimo samoga Gospodina (Mt 25,40) jer smo svi tijelo Kristovo (Rim 12, 5-10; 1 Kor 12, 12-27). Tek tako možemo izraziti ljubav prema Bogu koji nas ljubi. U braku ta ista ljubav prema bližnjemu i Bogu dolazi do izražaja u potpunom osobnom darivanju (Ef 5, 25-32). Ona gradi Crkvu (1 Kor 8, 17; Ef 4, 16) i jedinstvo ljudi s Bogom (Iv 17,21).

⁵ HEINRICH SCHLIER, *Der Brief an die Epheser*, Düsseldorf, 5 Aufl., 263, bilj. 1.

⁶ K. RAHNER, *Die Ehe als Sakrament*, Geist und Leben, Heft 3, Juni 1967, Würzburg, 180.

Izlaženje iz sebe u osobnom predanju drugom, makar se ne mislilo na dalje i makar se ne znalo za granice, usmjereno je na Boga. Upravo u »upućenosti na nj« leži »krajnja dubina biti... međuljudske ljubavi«.7

Osobna ljubav koja dolazi do izražaja u braku ponesena je milošću Božjom. Svaki naime moralni čin u sadašnjem redu spasenja, zbog Božje volje da se svi ljudi spase, ima milost i stoga je čin spasenja. Nema čisto naravnih čina. Zato i nema čisto naravnih brakova i obitelji. Jedinstvo spolno različitih osoba, ostvareno nesebičnom osobnom ljubavlju, jest milosno, jest caritas u kojoj se Bog i čovjek ljube i ljubavlju sjedinjuju. »'Caritas' je tako događaj ljubljenog predanja Boga prema nama i naše ljubavi prema Bogu u jednom«.8 Bračnoj ljubavi obično se pripisuje intimnost i isključivost i po tom se razlikuje od drugih oblika ljubavi prema bližnjemu. Ta je karakteristika točna i ona dira u bit bračne ljubavi. Međutim, njezin razlog leži ne samo u biti osobne ljubavi nego još više u konkretnom, prostorno omeđenom, tjelesnom obliku i pojavi te ljubavi koja na sebi nosi kulturno, povijesno i »sociološki određene i ujedno promjenljive oznake«.9

Bračna ljubav, ukoliko je osobna, otvorena je prema cijelom čovječanstvu. Vanjske, prolazne, prostorne i tjelesne okolnosti opredjeljuju je, ali ona po sebi nije neko egoistično ušančenje u osamljenost udvoje. »Mi« koje tvori dvoje ne postavlja se nasuprot »svi«, nego stvara takvo »mi« koje se ljubeći otvara »svima«. To je jasno iz činjenice što su oni koji se u braku ljube došli iz neke prethodne zajednice koju ni poslije ne ostavljaju, i ne smiju ostaviti, i što njihova ljubav postaje plodna u djeci i ne zatvara se ni u takvo »mi«, nego se izliva u još veće »mi«. Prema tome, bračna je ljubav i u svom podrijetlu i kretanju usmjerena k većoj zajednici.10 Iz tog je jasno da ona nikad ne može biti tako intimna i toliko ekskluzivna da prestane biti ljubav koja po sebi nikoga ne isključuje, nego uključuje ili mu se otvara. »Na određenoj ljubavi prema konkretnom čovjeku čovjek mora upravo doznati što je 'ljubav' uopće, da je ona moguća stvarno kao ljubav, a ne kao licemjerstvo iza kojeg se — protiv svakog izgleda — prikrivaju samo egoizam i samopotvrda da bismo se osigurali pred drugim«.11 Brak i bračna ljubav zabranjuju pod cijenu izdaje sebe da se pretvore u egoizam udvoje. Ljubav ne smije nikad tražiti u sebi opravdanje da *ne ljubi* drugoga, jer bi se pretvorila u svoju suprotnost. Mora se držati otvorenom prema svim mogućnostima, ma koliko joj stvorene mogućnosti postavljale faktične granice. »I bračna je ljubav spremnost, uvježbavanje, obećanje i zadatak *ljubiti čovjeka*... Mi smo uvijek svima dužni, možda često najudaljenijima više nego najbližima. Brak je konkretan početak da se taj beskrajni dug otplati, a ne dispensa od tog beskrajnog zadatka...«.12

U bračnoj ljubavi, koja se sastoji u potpunom osobnom predanju, tijelo ima sposobnost da izrazi osobu. Bračni tjelesni čin kondenzira, aktuira, angažira obje osobe potpuno jednu prema drugoj (Post 2,24;

7 K. RAHNER, 181.

8 K. RAHNER, 183.

9 K. RAHNER, n. mj.

10 K. RAHNER, 184.

11 K. RAHNER, n. mj.

12 K. RAHNER, n. mj.

1 Kor 6,16) i stvarno ih predaje jednu drugoj. Njegov je duboki smisao potpuno pripadanje osoba jedne drugoj do kraja života. Pod cijenu svoje autentičnosti bračna ljubav mora biti otvorena prema drugom. Zato je njezin čin u isto vrijeme naravni put da se dvije stanice, ovulum i sperma, spoje i nastane dijete. »Dijete je izraz da životna zajednica roditelja udvoje ima najnutarniju težnju, u ljubavi nesebičnoj i koja služi, prekoračiti čisti odnos na samu sebe i staviti se u službu novih osoba«. ¹³ Djeca su prirodni izraz bogatstva muža i žene i njihove međusobne ljubavi. U njoj istoj leži razlog i snaga da se ta djeca ne samo biološki podižu nego stvaraju u potpunom smislu ljudima, u što je, naravno, uključen i odgoj.

Ovdje treba istaknuti povezanost naloga rađanja i gospodarskog oblikovanja svijeta (Post 1,28-30) koji su dani skupa mužu i ženi. Njih oboje je upućeni su time na javnu djelatnost. Stoga se na ženu ne može gledati samo kao na majku i domaćicu. Pismom nije određeno ni posvećeno ustaljeno shvaćanje. Što Biblija govori kao o specijalnim dužnostima muža i žene (1 Kor 11, 7-12) ne treba smatrati dogmatskom formom, te ono što je uvjetovano posebnom društvenom i povijesnom situacijom jednostavno primjenjivati na svakoga muža i ženu i u svakoj kulturnoj epohi. U zapovijedi kultiviranja i gospodarenja svijetom i u zapovijedi rađanja dana je čovjeku sloboda da ne bude jednostavno predan prirodnim silama da ga one teroriziraju, vuku i formiraju svojim ciklusima. Čovjek njima gospodari, a ne oni njime, naravno, pod uvjetom da nad sobom prizna Stvoritelja i odgovorno se ponaša pred njim. Ta se odgovornost ima normirati: 1. respektom svoga partnera u njegovu osobnom pravu i dostojanstvu (usp. 1 Sol 4,4; 1 Petr 3,7) i 2. odgovornošću prema narodu i čovječanstvu. ¹⁴ »Osobne i društvene crte ne daju se rastavljati. Ali i društvene crte nisu jednostavno crte nekog 'objektivnog' biološkog prirodnog reda, nego slobodno odgovorna služba cjelini naroda i čovječanstva kojoj su svaki brak i obitelj pozvani«. ¹⁵

Brak i obitelj — svećeništvo i djevičanstvo

Usporedba braka i svećeništva ne smije biti na račun braka i obitelji. To su dvije različite karizme bez kojih Crkva ne bi mogla postojati. Isto tako, treba znati da u Crkvi uz oženjene mora biti i neoženjenih »radi kraljevstva Božjega« (Mt 19,12). Te se različite karizme mogu tek onda pravo ocijeniti i poštivati kad se stave u odnos jedna prema drugoj. One se međusobno imaju pomagati i popunjavati, a ne isključivati ili umanjivati. Dobro jedne ovisno je o dobru druge. Pretjerivanja su ne samo neopravdana nego i štetna, jer vode izolaciji i izumiranju svake od njih. Prezirom prema braku i obitelji ne čini se usluga djevičanstvu i svećeništvu, a ni čovjeku kao muškom i ženskom, za čiju je strukturu Bog rekao da je vrlo dobra (Post 1,31). Naprotiv, treba prirodne vrijednosti spolnosti, braka i obitelji, uzdignute u nadnarav, osloboditi i uči-

¹³ HERBERT DOMS, *Zweigliedrigkeit und Ehe*, Mysterium Salutis, Bd 2, Köln, 1967, 741.

¹⁴ Usp. W. KASPER, 343.

¹⁵ Usp. W. KASPER, 343.

niti ih vrijednim i korisnim cijeloj Crkvi. Sve što se događa u braku i obitelji, ima odjeka u cijeloj Crkvi. Tamošnje drame i tragedije točno su tragedije Crkve. Obitelj je dio pustolovine ljudske egzistencije koju je Bog u Isusu Kristu... uzeo i potvrdio¹⁶ i posvetio. Bez nje nema ni Crkve ni spasenja.

Obiteljska milost pomaže da se seks i eros integriraju u višu cjelinu ljudskoga, društvenog i crkvenog smisla. Tako oslobađa ljude od ropstva i ugroženosti »tijela i krvi« i ujedno pruža čovjeku mogućnost u svom tijelu sresti Boga (1 Kor 6, 19-20). Duboko u čovjekovu tijelu ukorijenjena je tajna utjelovljenja, odnosa s Marijom, Crkvom i cijelim čovječanstvom.

Obitelj i kozmos

Formativni je princip obitelji kozmički princip svega stvorenoga u kojem dvojstvo u smislu međusobne suprotnosti i privlačivosti igra odlučnu ulogu. Taj princip, koji se u anorganskom svijetu očituje kao privlačnost dvaju spolova, a u biljnom i životinjskom svijetu kao polarnost muškog i ženskog, u ljudskom paru poprima narav osobne usmjerenosti i privlačnosti gdje sjedinjenjem osoba u ljubavi dolazi do svog vrhunca.

Bog je stvarajući svijet imao pred sobom cijelo čovječanstvo kao jednu osobu. To je već stvaranjem nagoviješteno, ali se tek u Kristu potpuno otkrilo. Adam je cijelo čovječanstvo (Post 1,27), i kao takav slika Božja. Individuum ne iscrpljuje Božje ideje o čovjeku i zato prvi čovjek treba pomoć. Bez nje nije dobro jer je sam. A kad je pridošla, onda je bilo vrlo dobro. »Socijalnost čovjeka nije samo posljedica siromaštva, njegove duhovne i tjelesne potrebe za pomoću, nego je, što više, izraz punine trojstvenog bića koje u socijalnom stvara sebi sliku.«¹⁷ Čovjek je dakle slika Božja u dvospolnosti ili u svojoj socijalnoj naravi, u upućenosti na »ti«, u određenju na »mi«. Tu se vidi da Bog nije »jedno«, nego životna zajednica osoba u na-suprotnosti ljubavi.¹⁸

»Čovjek živi kao čovjek... i sretno samo u množini.«¹⁹ Svi su ljudi srodni, konsupstancijalni, solidarno obvezni u istoj obitelji čovječanstva. Na jedinstvo u mnoštvu ljudskoga roda nadovezuje se »berith«, zajedništvo Boga i čovjeka u ljubavi. I tko se god nađe izvan te zajednice, isključen je iz životnog tijeka koji ide od Boga. Tako je zajednica ljudskoga roda prije dar nego zadatak, ali takav dar koji mora biti zadatak. »Berith« je prisutan u braku (Mal 2,14), u obitelji (Post 9,9), u plemenu (Post 17,7), u narodu (Izl 19,5; 24). On tu isto mora biti zadatak svih ljudi. Gdje se god odbaci, sav je odbačen. A u obitelji ga ne odbacuje samo obitelj; otac, majka, dijete, nego i cijeli narod zbog međusobne solidarnosti. Kako je jasno da je Krist Sin Čovječji, kolektivno čovječanstvo, tako je sigurno da je on mjerilo poštovanja i ljubavi svake za-

¹⁶ Usp. W. KASPER, 351.

¹⁷ GEORG HOLZHERR, *Der Mensch und die Gemeinschaften*, Mysterium Salutis, Bd 2, Köln 1967, 759.

¹⁸ G. HOLZHERR, n. mjesto.

¹⁹ ROMAN BLEISTEIN SJ, *Moraltheologische Aspekte der Sexualerziehung heute*, Heft 7, Juli 1970, Freiburg, 38.

jednice koju je Bog osnovao, najprije obiteljske. Krist nije među dvoma ili troma treći ili četvrti, nego je dvoje ili troje upravo on. Tko ga tu odbaci ili mu — što je isto — ne priđe sa žarkom, isključivom i djelotvornom ljubavlju, laže da ljubi Boga (1 Iv 2,4). Autentičnost vjere mjeri se brigom oko obitelji. Tko je zanemari ili pusti da propadne, gori je od bezbožnika (1 Tim 5,8).

Povijesnost spasenja

Stvaranje je proces i spasenje je proces. Oboje imaju povijesnu narav i oboje se nalaze skupa. U »*creatio continua*« unesena je »*redemptio continua*«. Čovjek je u trajnoj evoluciji, a s njim i obitelj, koja će do kraja vremena ostati najosnovnija društvena zajednica kao transmisija stvaralačke i otkupiteljske Božje ljubavi. U djetetu cjelina ljudskog roda »prima novo smisleno središte i novoga nosioca njegove dinamike«. ²⁰ Život koji Krist daje Crkvi protječe kroz obitelji i u njihovoj svakidašnjici razlijeva se na cijeli svijet. Preko obitelji Krist se spaja sa svijetom i priprema opću zajednicu s njim. Male obiteljske zajednice pripremaju veliku zajednicu svijeta s Bogom i u njoj nalaze svoj puni smisao. Svaka obitelj odnosi se prema proslavljenoj zajednici s Kristom kao početak prema svršetku i dio prema punini gdje će biti Bog »sve u svemu« (1 Kor 15,28).

Sveta Obitelj jest objava obitelji i povijesna rehabilitacija oca, majke i djeteta. U zemaljskom ocu »ima nešto božansko, jer u Bogu ima nešto očinsko«, ²¹ a u obitelji nešto božansko jer u Bogu ima nešto obiteljsko. Dijete je božansko jer ga je Krist učinio sebi jednakim, i sinom u Sinu, a majka je božanska jer je žena postala Majkom Božjom. Obitelj sebe nadilazi i to je ono što se tiče nas, Crkve, naroda Božjega. Ona duboko zadire u spasenje. Koliko god njezina struktura ovog časa bila poremećena i koliko god se to odražavalo na strukturu same duše, na čije rane upire prstom psihoanaliza, ipak se ne radi o neriješenoj tajni od koje se izgubio ključ. grijeh je na djelu, ali je na djelu i milost. Njihov se utjecaj može voljom dozirati i tu leži šansa za hrabre i odgovorne. Objava otkriva otkupljenje ljubavi ljubavlju kao mogućnost i realnost. Povijest čovječanstva nije ništa drugo nego povijest otkupiteljske ljubavi.

Autentični oblik naše ljubavi prema Bogu u ovaj čas jest obitelj, koja je svojim totalitetom sama Kristova Crkva.

²⁰ G. HOLZHERR, *Mysterium Salutis* 2, 773.

²¹ G. KITTEL, *Theologisches Wörterbuch zum N. T.*, Bd V. 964.

SUMMARIUM

Familia est societas humana, quae saltem patrem, matrem et prolem comprehendit eosque matrimonio et nexu sanguineo inter se vincit. Interna et intima unio membrorum familiae vita communi sub eodem tectu maxime manifestatur. Forma familiae praeprimis a forma matrimonii, quod decursu historiae diversam aestimationem et formam susceperit, dependet. Elementa essentialia familiae iam ipsa creatione data, verbo Dei plene revelata sunt.

Vera indoles sexus, amoris et fertilitatis sic dicta »jahvistica« et »sacerdotali« traditione manifestata et elucidata sunt. Homo ut masculus et femina imago Dei est (Gen., 1,27). Diversitas in sexu destinata est ad efformandam societatem vel totum hominem ubi »duo in una carne« (Gen., 2,24) sunt. Huic societati advenit a Deo benedictio et facultas filios procreandi (Gen., 1,28).

Progressu Revelationis familia in sua externa forma magis magisque evolvitur. Vetus Testamentum inveniens depravatam aestimationem matrimonii et familiae in societate humana non statim directe eorum formam socialem destruxit, sed primum falsa principia perniciosasque opiniones eradicavit. Omnem mythicam et innaturalem divinizationem eroticae inclinationis rejiciens vera principia, monotheismo consentanea, instauravit. Influxu Revelationis authenticus valor familiae suam aestimationem in vita sociali et religiosa paulatim recuperavit. Huic multum conferebant Prophetiae depingendo relationes Dei cum populo electo imagine amoris et vitae conjugalis. Christus autem evexit matrimonium et familiam ad eorum fastigium tribuens eis sanctitatem et indisolubilitatem. Paulus nominat matrimonium »magnum mysterium« (Eph., 5,32) revelans in eo participationem foederis dilectionis Christi et Ecclesiae. Propterea omne matrimonium prophetia et concretizatio caritatis virtutisque creativae et redemptivae Christi est.

Aliquo modo palpabilis Revelatio familiae facta est per sanctam Familiam Iesu, Mariae et Ioseph. Omnis familia aliquid divinum habet, quia in Deo aliquid familiare est; omnis pater aliquid divinum habet, quia Deus Pater est; omnis mater aliquid divinum habet, quia mulier Mater Dei facta est; omnis filius aliquid divinum habet, quia Filius Dei omnes filios hominum sibi coaequales fecit (Math., 25,35—40).

Familia est Ecclesia ex qua fit maior societas totius universi cum Christo et Deo ubi »Deus omnia in omnibus« (1 Corinth., 15,28) fiet.

Hodiernae conditiones oeconomicae et psychologicae in familiis magnas perturbationes inducunt. Eo maximum bonum sociale in discrimen ponitur. Hic, in familia, nostra res agitur. Propterea omnibus hominibus praesertim Ecclesiae incumbit officium cooperandi ad bonum familiae et quaerendi tot implicatorum problematum eius optimam solutionem.